

13.9.2021

Digi arkeen -neuvottelukunta

Digi arkeen neuvottelukunta - Pyöreän pöydän keskustelu 19.5.2021

Perus- ja ihmissoikeudet digitaalisissa palveluissa

Sisällys

1. Tiivistelmä	2
2. Raportin lähtökohta ja tavoitteet	3
3. Miksi tämä aihe on tärkeä?	3
4. Digioikeuksiin liittyvien ongelmien syitä	5
4.1. Digioikeuksien ymmärryksen taso vaihtelee yhteiskunnassa.....	5
4.2. Toimivien digipalveluiden kehittäminen vaatii lisää osaamista, resursseja ja selvän sääntelyn.....	6
4.3. Digioikeuksiin ja -palveluihin liittyvä sääntely on monimutkaista ja epäselvää	6
4.4. Kaikki eivät pääse palveluihin tai osaa käyttää niitä kovin hyvin.....	7
5. Toimenpide-ehdotukset	7
Lainsäädäntö ja sen valvonta	7
5.1.1. Perus- ja ihmissoikeussopimusten ja kansallisen lainsäädännön hyödyntäminen täysimääräisesti digipalvelujen sääntelyssä	7
5.1.2. Digitalisaation johtamisen kehittäminen ja valvonnan keskittäminen	8
5.1.3. Julkisen sektorin hankintoihin saavutettavuus-aspekti pakolliseksi.....	11
Koulutus ja neuvonta	11
5.1.4. Digioikeuksien integrointi opetussuunnitelmiin ja opettajien koulutukseen	11
5.1.5. Kansalaisille ja yrityksille tarkoitetun neuvovan viranomaispisteen perustaminen.....	13
Työkaluja ja kannustimia digioikeuksien edistämiseen	14
5.1.6. Käytettävyyden ja saavutettavuuden kustannusarviointi helpoksi.....	15
5.1.7. Testauspalvelu ohjeidenmukaisuudelle	15
5.1.8. Vastuullinen digitaalinen toimija –sertifikaatti.....	15
Viestintä	16
5.1.9. Digioikeuksien teemavuosi 2022.....	16
Liite 1: Näin raportti tehtiin	19

1. Tiivistelmä

Perus- ja ihmisoikeudet eivät toteudu monissa suomalaisten käyttämissä digitaalisissa palveluissa. Tässä raportissa esitetään konkreettisia toimenpide-ehdotuksia, joiden avulla asioita voi parantaa.

Digitaalisiin palveluihin liittyviä ongelmia ovat esimerkiksi yksityisyyden suojan puutteet, väärä tieto, käyttäjien manipulointi ja seksuaalinen hyväksikäyttö. Osa palveluista ei ole saavutettavia kaikille ihmisryhmille. Noin 70 suomalaista asiantuntijaa yritysmaailmasta, järjestöistä, tutkimuskentältä ja julkishallinnosta tunnisti ongelmien syitä sekä toimenpide-ehdotuksia, jotta perus- ja ihmisoikeudet toteutuisivat paremmin.

Aihe on tärkeä, koska valtaosa suomalaisista käyttää digipalveluita. Käyttäjät ovat sekä lapsia että aikuisia, yrityksiä ja yksityisiä ihmisiä. Digipalvelut ovat tulleet tärkeäksi tavaksi tehdä työtä, hoitaa asioita ja viettää vapaa-aikaa. Esimerkiksi koulutus, sääntely ja valvonta eivät ole pysyneet muutoksen mukana. Tämä aiheuttaa riskejä yksilöille, yrityksille ja koko yhteiskunnalle. Palveluiden oikeuskysymykset liittyvät lainsäädäntöön sekä siellä missä palvelut kehitetään että missä niitä käytetään. Syitä ongelmille on monenlaisia.

Digioikeudet¹ eivät tällä hetkellä toteudu koska:

- digioikeuksien ymmärryksen taso vaihtelee yhteiskunnassa
- digipalveluiden kehittäminen vaatii osaamista resursseja ja selvän sääntelyn
- digioikeuksiin ja digipalveluihin liittyvä sääntely on monimutkaista tai epäselvää
- kaikki eivät pääse käsiksi palveluihin tai osaa käyttää niitä kovin hyvin

Ehdotettuja toimenpiteitä:

Lainsäädäntö ja sen valvonta

- Perus- ja ihmisoikeussopimusten ja kansallisen lainsäädännön hyödyntäminen täysimääräisesti digipalvelujen sääntelyssä
- Digitalisaation johtamisen kehittäminen ja valvonnan keskittäminen
- Julkisen sektorin hankintoihin saavutettavuus-näkökulma pakolliseksi

Koulutus ja neuvonta

- Digioikeuksien integrointi opetussuunnitelmiin ja opettajien koulutukseen
- Kansalaisille ja yrityksille tarkoitetun neuvovan viranomaispisteen perustaminen

Työkaluja ja kannustimia

- Käytettävyyden ja saavutettavuuden kustannusarviointi helpoksi
- Testauspalvelu ohjeidenmukaisuudelle
- Vastuullinen digitaalinen toimija –sertifikaatti

Viestintä

- Digioikeuksien teemavuosi 2022

Ehdotukset ovat alustavia ideoita, jotka tarvitsevat sekä validointia että toimintasuunnitelman. Niille on nimetty toimijoita, jotka voisivat lähteä selvittämään asiaa.

¹ Tässä dokumentissa digioikeuksilla tarkoitetaan ihmis- ja perusoikeuksia digitaalisessa ympäristössä.

2. Raportin lähtökohta ja tavoitteet

Digi arkeen -neuvottelukunta valitsi ihmisoikeudet teemaksi kevään 2021 pyöreän pöydän keskusteluun. Neuvottelukunta järjesti touko-kesäkuussa kaksi tilaisuutta aiheella Perus- ja ihmisoikeudet digitaalisissa palveluissa Suomessa ja EU:ssa. Niiden tavoitteena oli tunnistaa ongelmia ja toimenpide-ehdotuksia, jotta näitä oikeuksia voitaisiin edistää. Tämä raportti esittelee työn tulokset.

Tilaisuuksia valmistelemaan ihmisoikeustyöryhmään osallistui 12 neuvottelukunnan jäsentä. Työryhmä valitsi puheenjohtajakseen Suomen UNICEFin kehitysjohtaja Jussi Kivipuron. Ryhmä määritteli tavoitteeksi toimenpide-ehdotusten tuottamisen ja suunnitteli siihen sopivan lähestymistavan, joka on esitelty liitteessä 1. Huomiota kiinnitettiin siihen, että työpajojen osallistujat edustivat laajasti kaikkia yhteiskunnan osa-alueita ja että he pääsivät työskentelemään yhdessä.

Prosessiin osallistui yritysten, julkishallinnon, järjestöjen ja tutkimuskentän edustajia sekä kansalaisia. Ongelmia oli määrittämässä noin 70 henkeä, joista valittiin 30 henkilöä tuottamaan toimenpide-ehdotukset. Lista osallistuneista organisaatioista on liitteessä 1. Osallistujissa oli johtajia, päättäjiä, innovaattoreita, ihmisoikeusasiantuntijoita, lakiasiantuntijoita, digitaalisten palveluiden kehittäjiä, digipalveluiden käyttäjiä ja tutkijoita.

Ensin määritettiin ihmisoikeusongelmien taustalla olevat syyt. Toimenpide-ehdotukset perustuvat ymmärrykseen syistä. Ehdotukset ovat alustavia ideoita, jotka tarvitsevat sekä validointia että toimenpiteiden suunnittelua.

Työryhmän johtopäätös on, että haasteita on yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla ja niitä tulee siksi ratkoa monin eri tavoin, joista osa on välittömiä ja osa pitkän tähtäimen muutoksia.

3. Miksi tämä aihe on tärkeä?

Perus- ja ihmisoikeudet ovat perustavanlaatuisia, kaikille ihmisille yhdenvertaisesti kuuluvia oikeuksia. Jokaisen perusoikeudet on turvattu Suomen perustuslaissa. Ihmisoikeudet on puolestaan turvattu kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Ne ohjaavat myös tarkempaa lainsäädäntöä. Tässä raportissa digioikeudet tarkoittavat perus- ja ihmisoikeuksia digitaalisessa ympäristössä. Digioikeudet eivät toteudu tällä hetkellä digitaalisissa palveluissa. Siitä esimerkkeinä ovat esimerkiksi yksityisyyden suojan puutteet, verkossa liikkuva väärä tieto, käyttäjien manipulointi tai lasten seksuaalinen hyväksikäyttö digitaalisia työkaluja käyttäen.

Internetin perustajat - uudisraivaajat - olivat insinöörejä, sotilaita, yrittäjiä ja keksijöitä ja internet luotiin heidän lähtökohdistaan. Internetin peruskiveen ei valettu ihmisoikeuksia. Nyt kolmisenkymmentä vuotta myöhemmin digiarkemme rakentuu tuon järjestelmän päälle.

Kun mietimme ihmisoikeuksia, ne konkretisoituvat esimerkiksi kansalaisen mahdollisuutena päästä omaan lähikauppaan pyörätuolilla. Olemme vasta heräämässä kysymykseen, mitä ihmisoikeudet tarkoittavat käytännössä globaalissa digitaalisessa yhteiskunnassa. Selvää on se, että ihmisoikeudet koskevat kaikkia ja kaikkialla, siis myös digiympäristössä.

Digitaalisten palvelujen avulla mm. luodaan hyvinvointia, jaetaan tietoa ja tehostetaan oppimista. Sitran selvityksen mukaan yksin Euroopan datatalouden arvo oli vuonna 2017 noin 330 miljardia euroa. Kasvuskenaarion mukaan se kasvaisi yli 1 000 miljardiin euroon vuoteen 2025 mennessä. Silti alustatalouden yrityksistä vain 3 % sijaitsee Euroopassa ja 66 % Yhdysvalloissa.

Myös digitalisaation riskit ovat suuret. Tiedoillamme tehdään miljardeja rahaa, ja tämän toiminnan pelisäännöt ovat epäselviä, osin kyseenalaisia. Alustatalouden jättiyritysten markkina-arvot ovat satoja miljardeissa euroissa. On selvää, että sijoittajat odottavat rahoilleen vastinetta. Monien yritysten kauppatavarana ovat ihmisten tiedot. Luomalla globaalit pelisäännöt, voisimme rakentaa paremmat edellytykset myös eurooppalaisille toimijoille. Applen toimitusjohtaja Tim Cook totesi äskettäin, että yksityisyys on ihmisoikeus. Hyviä yleisesti hyväksytyjä pelisääntöjä on jo olemassa, ne olisi vain saatava käyttöön.

Cambridge Analytica -tapaus konkretisoi, kuinka äänestäjien mielipiteisiin vaikutettiin Brexit-äänestyksen ja Yhdysvaltain 2016 presidentin vaalien yhteydessä. Nämä vaikuttamispyrkimykset olivat erittäin tuloksellisia. Ensinnä tunnistettiin alueet, jotka olivat vaa'an kieli-asemassa ratkaisemassa vaaleja. Sitten tunnistettiin ihmiset, jotka eivät olleet vielä lukinneet kantaansa. Yksi vaikuttamiskeino oli rakentaa tilanteita, joissa palkatut trollit esiintyivät ihmisjoukkona, josta haluttiin luoda vihollinen. Sen jälkeen toinen keinotekoinen joukko hyökkäsi edellisen kimppuun. Näin vaikuttamisen kohteena oleville ihmisille saatiin aikaan suuriakin tunnereaktiota, jotka lukitsivat heidän mielipiteensä sekä päätöksen mennä äänestämään.

Suosittu Pokemon go on mobiilipeli, joka saa perheet liikkumaan ulkona ja luonnossa ja kohtaamaan uusia ihmisiä. Peliyritys ansaitsee rahaa sillä, että se myy toisille yrityksille fyysisiä sijainteja, joihin pelaajat ohjataan. Parhaat pokemonit voivat löytyä vaikkapa pikaruokaravintolan läheisyydestä. Pelaaja ajattelee pitävänsä hauskaa ulkoillen ja reippaillen. Käytännössä pelaajat ovat peliyrityksen kauppatavaraa, jotka myydään kävelemään parhaiten tarjoavan yrityksen luo.

Kysymys ei siis ole vain siitä, että meidän henkilökohtaiset mielipiteemme, salaisuutemme ja sijaintitietojemme päätyvät yritysten käyttöön. Kysymys on siitä, että näiden tietojen avulla vaikutetaan meidän ja lastemme käyttäytymiseen ilman, että tulemme siitä edes tietoiseksi. Käyttäytymisestämme tehdään kauppatavaraa jo nyt.

Kerätty tieto ei välttämättä ole myöskään hyvin turvassa. Suomessa Psykoterapiakeskus Vastaamon tiedot varastettiin. Sitran selvityksen mukaan tutkija pystyi ostamaan miljoonan käyttäjän treffipalveluprofiilit 136 eurolla.

Tekoäly tehostaa toimintaa ja helpottaa arkeamme. Sitä käytetään yhä enemmän ihmisiä koskevassa päätöksenteossa. On tärkeää, että palvelun pohjana oleva data tai algoritmit eivät sisällä vääriä oletuksia käyttäjistä tai syrji heitä.

Digitaaliset palvelut voivat myös edistää ihmisoikeuksien toteutumista. Palvelujen kautta monet ihmisryhmät ovat löytäneet vertaisensa, saaneet itselleen äänen ja voineet edistää omia oikeuksiaan. Digipalvelut voivat tuoda maailman sormenpäidemme ulottuville ja sitä kautta helpottaa meidän kaikkien elämää. Tekstitulkkaus ja käännöspalvelut auttavat meitä käymään dialogia keskenämme ja kohtaamaan toisiamme paremmin digimaailmassa.

Meni pitkään, että uudisraivaajien rakentama Yhdysvallat kehittyi demokraattiseksi oikeusvaltioksi, jossa ihmisoikeudet alkoivat ottamaan yhä vahvemman jalansijan. Tämän päivän internetissä perus- ja ihmisoikeuksia ei vielä huomioida kaikkialla. Vaatii systemaattista analyysiä ja pohdintaa hahmottaa mitä perusoikeudet tarkoittavat digiympäristössä. Sen jälkeen tarvitaan systemaattista toimintaa, että ne saadaan jalkautettua käytäntöön. Tämä raportti pyrkii antamaan konkreettisia ehdotuksia, kuinka tätä asiaa voidaan Suomessa edistää juuri nyt.

4. Digioikeuksiin liittyvien ongelmien syitä

[Perus- ja ihmisoikeudet](#) ovat perustavanlaatuisia, kaikille ihmisille yhdenvertaisesti kuuluvia oikeuksia. Ne eivät toteudu digitaalisissa palveluissa tällä hetkellä. On monia syitä, miksi digitaalisissa palveluissa oikeudet toteutuvat heikommin. Pyöreän pöydän osallistujat tunnistivat siihen neljä keskeistä osa- aluetta.

4.1. Digioikeuksien ymmärryksen taso vaihtelee yhteiskunnassa

Ihmisten digioikeuksien tuntemisen taso on matala.

- Esimerkiksi oikeus oman datan hallintaan. Ongelma koskee myös yrityksiä ja julkishallintoa.
- Mainosrahoitteisten palvelujen tapa hyödyntää tietoja hämärtää ymmärrystä entisestään.

Digioikeuksia ei juuri tunneta yrityksissä - monilta yrityksiltä puuttuvat hyvät käytänteet toimia digitaalisessa yhteiskunnassa.

- Kuinka sääntelyä tulisi tulkita?
- Yrityksiltä puuttuu käsitys ratkaistavista ongelmista.
- Tietosuojaan liittyvät oikeudet ovat epäselviä niin yrityksille kuin käyttäjille

Digitaalisen sääntelyn osaaminen ja tulkinnan vaikeus

- Esimerkiksi yritykset vaikuttavat keräävän paljon käyttäjiensä dataa kevein perustein.
- Viranomaisten digikehityshankkeissa ei ole kaikissa tilanteissa selvää, kuka viime kädessä kantaa mistäkin ratkaisusta vastuun.

4.2. Toimivien digipalveluiden kehittäminen vaatii lisää osaamista, resursseja ja selvän sääntelyn

Palvelut eivät ole riittävän saavutettavia

- Palvelut eivät ole ymmärrettäviä, helppokäyttöisiä ja selvästi ohjeistettuja.
- Palvelut eivät ole saavutettavia tai eivät ole saatavilla omalla äidinkielellä.

Käyttäjälähtöisyyden puute

- Erialaisten käyttäjien huomiointi palveluiden kehittämisessä on puutteellista.
- Käyttäjälähtöisestä kehittämisestä ei raportoida läpinäkyvästi.

Käytettävyys ja saavutettavuus vs. yrityksen käytettävissä olevat resurssit ja osaaminen

- Railo julkisen puolen (pitkälle säännelty) ja yksityisen puolen välillä (vähän säännelty) pitäisi saada pienemmäksi. Sääntelyn pitäisi olla myös oikeassa suhteessa toiminnan vaikutusten laajuuteen nähden.
- Yrityksillä koosta, toimialasta ja osaamisesta riippuen vaihtelevasti mahdollisuuksia toteuttaa (saavutettavia) palveluita.

Digitaalisten palveluiden kehittäminen ja vaatimusmäärittely on vaativaa

- Julkisen puolen ostajilla ei ole aina osaamista tasapainottaa sopivaa toiminnallisuuksien laajuutta ja palvelun laadullisia vaatimuksia.

4.3. Digioikeuksiin ja -palveluihin liittyvä sääntely on monimutkaista ja epäselvää

Nykyistä lainsäädäntöä ei hyödynnetä täysimittaisesti digipalvelujen sääntelemisessä. Uuden lainsäädännön luominen on haastavaa teknologian muuttuessa nopeasti.

Sääntelyn moninaisuudesta aiheutuu toimivallan epäselvyyksiä, sovellettavan sääntelyn päällekkäisyyksiä tai ristiriitoja.

Yritykset tarvitsevat selkeät lähtökohdat toimia: raamit, reilu toimintaympäristö ja käsitteet.

Kansalaiset ja yksityiset ihmiset ovat mukana sääntelyn kehittämisessä vasta myöhäisen vaiheen kuulemisissa. Kehittämisprosessissa tulisi olla mukana hyvin aikaisesta vaiheesta alkaen.

4.4. Kaikki eivät pääse palveluihin tai osaa käyttää niitä kovin hyvin

Ihmisten (lasten ja aikuisten) digiosaamisen taso on vaihteleva.

Palvelut eivät ole saatavilla kaikille.

- Palveluiden tai yhteyksien hinta on esteenä osalle kansalaisista. Esteenä voi olla esimerkiksi vähävaraisuus.
- Palvelut eivät ole saavutettavia vammaisille tai muille erityisryhmille, kuten esimerkiksi kielivähemmistöille, vieraskielisille tai maahanmuuttajille.
- Laadukkaiden yhteyksien saatavuusongelmia on alueittain.

5. Toimenpide-ehdotukset

Toimenpide-ehdotukset perustuvat aiempaan kuvaukseen ongelmien syistä. Ehdotusten tehtävänä on konkretisoida, miten eri ongelmia voidaan lähteä ratkomaan sekä auttaa valtioneuvostoa, viranomaisia ja muita toimijoita ratkaisukeskeisesti eteenpäin. Ehdotukset ovat alustavia ideoita, jotka tarvitsevat sekä validointia että toimenpiteiden suunnittelua. Kuhunkin ehdotukseen on tunnistettu toimijoita, jotka voisivat lähteä selvittämään asiaa. Osaan ehdotuksia on myös merkitty aiheen kokoluokka tai mahdollinen aikaperspektiivi.

Työryhmän johtopäätös on, että haasteita on yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla ja niitä tulee siksi ratkoa monenlaisin keinoin, joista osa on välittömiä ja osa pitkän tähtäimen muutoksia. Raportti ehdottaa sekä konkreettisia, helpommin toteutettavia ehdotuksia että ideoita, jotka edellyttävät enemmän arviointia ja valmistelua.

Lainsäädäntö ja sen valvonta

5.1.1. Perus- ja ihmisoikeussopimusten ja kansallisen lainsäädännön hyödyntäminen täysimääräisesti digipalvelujen sääntelyssä

Tavoite

Olemassa olevat perus- ja ihmisoikeussopimukset sekä kansallinen lainsäädäntö tarjoavat ihmisille laaja-alaisesti turvaa ja oikeuksia. Digitaalisten palveluiden rakentamisessa ja valvonnassa ei nykyisin hyödynnetä tai osata tulkita olemassa olevaa sääntelyä, joka on pääosin luotu ennen digitaalisen yhteiskunnan rakentamista. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että viranomaiset tai digipalveluiden tuottajat kokevat haastavaksi tulkita nykyllä lainsäädännöllä digitaalisten palvelujen kontekstissa.

Suomen tulisi tukea ja edistää olemassa olevan kansallisen lainsäädännön ja ihmisoikeussopimusten jalkautumista ja tulkintaa digipalveluihin.

Toimenpiteitä

I) Tehdään työkaluja ja ohjeistuksia, joilla edistetään ymmärrystä niistä velvoitteista, joita perus- ja ihmisoikeussopimuksissa sekä kansallisessa lainsäädännössä on jo.

Esimerkiksi:

- Lapsen oikeuksien sopimukseen on juuri luotu yleiskommentti 25: digitaaliseen ympäristöön liittyvistä lapsen oikeuksista. Se auttaa paitsi lapsen oikeuksien sopimuksen tulkintaa digitaalisen ympäristön osalta, antaa esimerkin siitä, kuinka ihmisoikeussopimusten velvoitteet ovat siirrettävissä myös digiympäristöön. Tällaiset työkalut tulee hyödyntää ja edistää niiden jalkautumista.
- Suomi on ulkoministeriön johdolla tukenut kansainvälisen tekoälyohjeistuksen tuottamista. Ohjeistus auttaa valtioita ja yrityksiä kehittämään lainsäädäntöä, tekoälystrategioita ja -ohjeistuksia, jotka huomioivat lapsen oikeudet. Näiden toimeenpanoa tulee aktiivisesti edistää.

II) Digipalvelujen tuottajille tulee järjestää lainsäädäntökoulutuksia.

Mikä organisaatio, henkilö tai rooli olisi luonteva viemään tätä ehdotusta eteenpäin

Oikeusministeriö, Työ- ja elinkeinoministeriö

5.1.2. Digitalisaation johtamisen kehittäminen ja valvonnan keskittäminen

Tavoite

- Vahvistaa teknologia- ja tietopolitiikan johtamisen ja koordinoinnin rakenteita sektoriministeriöiden välillä sekä eduskunnassa. Yksi mahdollinen tapa tähän on esitetty [teknologianeuvottelukunnan raportissa](#).
- Digitalisaation valvontaan ja sääntelyyn osallistuvien viranomaisten yhdistäminen samaan organisaatioon tai vähintäänkin näiden välisen yhteistyön ja tiedonkulun kehittäminen.

Notkea ja nopea digitalisaatiokehitys ei noudata viranomaisten rajoja: viranomaisten yhdistäminen

Kyse olisi hallinnollisesti merkittävästä muutoksesta. Ehdotus sisältää havaintoja nykytilan ongelmista ja joitain mahdollisia ratkaisukeinoja. Tämä lyhyt ehdotus ei kuitenkaan tällä tarkkuudella pysty huomioimaan yksittäisten viranomaisten erityispiirteitä. Ehdotusta voi käyttää selvitystyön käynnistäjänä tai se voi antaa ideoita pienemmille osaratkaisuille.

Digitalisaatioon kuuluu palvelujen ja laitteistojen nopea kehitys ja eri välineiden ja osa-alueiden innovatiivinen yhdistäminen uusiksi palveluiden ja liiketoiminnan muodoiksi.

Digipalveluiden viranomaisvalvonta on kuitenkin pirstaloitunut niin, että toimivallan jakautuminen ei ole aina selvää edes viranomaisille – eikä varsinkaan kansalaisille.

Digipalveluita koskevaa valvontaa tekevät eri näkökulmista, tavoitteilla ja toimivaltarajauksilla muun muassa tietosuojavaltuutettu, Traficom, Valvira, aluehallintovirastot, yhdenvertaisuusvaltuutettu ja -lautakunta sekä ylimmät laillisuusvalvojat. Virastojen ohjaus jakautuu useille ministeriöille. Esteettömyysdirektiiviä vastaava kansallinen lainsäädäntö tulee lähivuosina laajentamaan saavutettavuusvaatimuksia vielä uusiin digitaalisiin tuotteisiin ja palveluihin.

Palveluiden tietoturvaan, saatavuuteen ja saavutettavuuteen koskevat vaatimukset ovat erilaiset eri yhteyksissä, mutta taustalla olevat yhdenvertaisuuden, yksityisyyden ja tietoturvan tekniset periaatteet ovat kuitenkin samoja. Näihin vaatimuksiin kohdistuu jatkuvia muutostarpeita digitalisaation kehittyessä.

Samalla digitalisaation avulla kehittyneet uudet liiketoiminnan muodot, kuten alustatalous ovat haasteita myös työelämän ja sosiaaliturvan malleille ja rajanvedolle. Haasteita on myös tekoälyratkaisujen hyödyntämisessä viranomaistoiminnassa ja isoissa ICT-palveluissa, joiden osien vastuu jakautuu usean viranomaistoimijan kesken.

Digitalisaation kehitys ei noudata viranomaisten toimivallan rajoja. Tavoiteltaessa moniulotteisten digipalvelujen lainvalmisteluun, valvontaan ja ohjeistukseen tehokkaasti kykenevää viranomaistoimintaa saattaisi olla tuloksellista yhdistää viranomaisten palveluja ja asiantuntemusta yhdelle toimijalle, joka voisi notkeammin kohdistaa resurssejaan kulloinkin ajantasaisiin haasteisiin ja ilmiöihin.

Tämä voisi hyödyttää viranomaisen reagointikykyä, digitalisaatioon liittyvien sääntelytarpeiden ennakoimista ja selkeyttäisi kansalaisille, mihin tahoon olla tarvittaessa yhteydessä. Toimijoiden yhteen saattaminen voisi myös laajentaa ja yhdenmukaistaa viranomaisten käsitystä ja asiantuntemusta digitaalisen yhteiskunnan tilasta sekä vähentää päällekkäistä työtä.

Selkeää ja soveltamiskelpoista ohjeistusta

ICT-palveluiden vaikutukset ulottuvat nykyisin niin monille osa-alueille, että yksittäisten palvelujen kehityksessä luotettavan tulkinnan muodostaminen lainsäädännön perusteella on hyvin haastavaa ja vaatii eri osa-alueiden erityisasiantuntijoiden apua. Tämä voi hidastaa ja vaikeuttaa päätöksentekoa merkittävästi.

Kun viranomaistoimintaa keskitettäisiin, olisi niin palveluiden tarjoajilla kuin kansalaisillakin paremmat edellytykset saada kokonaisvaltaisempaa ja luotettavampaa ohjeistusta. Ennen kaikkea tällöin voitaisiin välttää eri näkökulmista tarkastelemalla syntyvät keskenään ristiriitaiset tulkinnat.

Laaja ymmärrys ICT-alan ja digitalisaation ulottuvuuksista ja käytännön sovelluksista antaisi viranomaiselle paremmat valmiudet tapauskohtaisiin ratkaisuihin, mutta myös ymmärrystä eri liiketoimintamalleja, tekniikoita ja innovaatioita yhdistävistä yleisistä ilmiöistä. Vahvalla asiantuntemuksella uudella viranomaisella olisi myös hyvät edellytykset vuorovaikutukseen muiden asiantuntijoiden ja toimialojen kanssa ja ylläpitää vahvaa asiantuntemustaan siitä, millaisena digitalisaation arkitodellisuus eri toimialoilla.

Tavoitetilassa tässä osaamiskeskittymässä olisi mahdollista luoda ja ylläpitää aidosti käyttökelpoista ohjeistoa "parhaista käytänteistä" ja "käyvistä ratkaisuista", joihin ostajat ja toteuttajat voisivat nojata omassa suunnittelussaan ja päätöksenteossaan. Ohjeistukset voitaisiin luoda myös palveluiden kehityskaaren tunnustavaan asteikkoon, jonka alimman tason "löysä tulkinta" soveltuisi pienten budjettien ja käyttäjämäärien alkupään suunnitteluun ja ylimmän "tiukat tulkinnan" ohjeistukset vastaisivat isojen hankkeiden, kriittisten järjestelmien sekä yhteiskunnallisesti merkittävien yksityisten ja julkisten palveluiden tilanteisiin. Tällainen ohjeisto auttaisi myös organisaatioita innovaatioiden ja hankkeiden mitoituksissa.

Kyse ei olisi vain liike-elämää helpottavasta toiminnasta, vaan tällainen viranomaisten palvelumalli edistäisi myös moninaisten palveluiden tietoturvaa ja saavutettavuutta.

Ehdotuksen eteneminen

Asiassa olisi aluksi syytä kartoittaa digitaalisiin tuotteisiin ja palveluihin liittyvien valvontaviranomaisten välisten toimivaltojen rajat ja sisällölliset yhtymäkohdat. Tämän pohjalta voisi tehdä kartoituksen siitä, millaisia synergiaetuja eri vastuualueiden yhteistyöllä, siirtämisillä tai fuusioilla olisi saavutettavissa. Tarkastelussa olisi syytä huomioida vaikutukset niin lainsäätäjän, kansalaisten kuin julkisten ja yksityisten palveluntarjoajien ja -tuottajien tarpeisiin sekä laajemmin T&K-toimintaan ja ICT-palveluiden innovointiin ja toimintaedellytyksiin.

Selvityksessä tulisi kuitenkin varsin kriittisesti arvioida, miltä osin kansallisten ICT-viranomaisten keskittämällä olisi tosiasiallisia mahdollisuuksia vaikuttaa suurelta osin Suomen ulkopuolelta tulevan ICT-sääntelyn sisältöihin tai reagointinopeuteen. Samoin tulisi testata kattavien best practices -ohjeistusten muotoilun mahdollisuutta vähintään konseptitodistuksen (proof of concept) muodossa.

Keskittämisen tulisi ensisijaisesti parantaa tiedonkulkua, osaamista ja kokonais kuvan hallintaa, mutta yksiköiden keskittämisestä ei myöskään saisi seurata millään osa-alueella tosiasiallisen toiminnan jähmettymistä.

5.1.3. Julkisen sektorin hankintoihin saavutettavuus-aspekti pakolliseksi

Pitkän tähtäimen visio

Julkisen sektorin hankinnoille ehdoton vaatimus saavutettavuuden huomioon ottamisesta yhtenä hankintakriteerinä.

Mihin ongelmiin ehdotus vastaa

Hankinnoista on jo hankintalaissa ja EN 301 549 -standardissa, mutta nämä vaativat selkeytystä. Toimenpide-ehdotus opettaa myös digipalvelujen toimittajia kiinnittämään huomiota yhdenvertaisuuteen. Jos taas saavutettavuutta ei mainita hankintakriteerinä on se toimittajan näkökulmasta lisäpalvelu. Ostajalla on siis iso vastuu.

Tällä ratkaistaisiin sekä tilaajan että toimittajan ongelmia. Hyötyjänä on viime kädessä digipalvelun asiakas.

Ehdotuksen eteneminen

Aloitteen voisi esittää STM/EU:n esteettömyysdirektiivin kansallisen toimeenpanon hankkeelle ja muille vastuuministeriöille (mahdollisesti VM).

Aikajänne: samalla kun EU:n esteettömyysdirektiivin kansallista toimeenpanoa valmistellaan.

Kuntaministeri Paateron alainen hankintastrategia voisi olla myös hyvä kiinnekohta.

Ehdotukseen liittyvät epävarmuudet /riskit

Hankintalakiin tarvitaan selkeä soveltamisohje, mahdollisesti asetus.

Kokeilu-/pilottiehdotus

Yhden tulossa olevan kilpailutuksen ottaminen lähempään tarkasteluun. Mukaan Tilaaja, sen palveluomistaja ja hankintayksikkö sekä pilottiin mukaan hakeutuva Toimittaja. Työskentelyä ja sen tuloksia saavat seurata kaikki kiinnostuneet Toimittajat, jottei kellekään synny kilpailuetua. Vaihtoehtona myös se, että toteutetaan pyöreä pöytä -menetelmän kaltaisesti, mukana Tilaaja, kiinnostuneet Toimittaja ja käyttäjien tarpeita tuntevat asiantuntijat (WCAG, Yhdenvertaisuuslaki, jne).

Koulutus ja neuvonta

5.1.4. Digioikeuksien integrointi opetussuunnitelmiin ja opettajien koulutukseen

Pitkän tähtäimen visio

- Jokainen suomalainen lapsi ymmärtää ikätasoisesti omat digioikeutensa ja osaa kiinnittää niihin huomiota omassa arjessaan.

- Lasten ja nuorten digioikeuksia tuetaan tavoitteellisesti eri luokka-asteilla osana monilukutaidon, tieto- ja viestintätekniisten taitojen, ohjelmoinnin ja työelämä- ja yrittäjyystaitojen opetusta.
- Suomi panostaa laadukkaaseen akateemiseen tutkimukseen, jolla tuetaan lasten ja nuorten digioikeuksien toteutumista.

Mitä tämä tarkoittaa käytännössä

Yhteiskunnan tulee huolehtia siitä, että jokainen lapsi ja nuori riippumatta esimerkiksi kotipaikkakunnastaan, kielitaidostaan, perhetilanteestaan tai tuen tarpeistaan saa opetusta ja tukea liittyen ihmisoikeuksiinsa digitaalisissa ympäristöissä.

Tavoitteena on, että lasten ja nuorten digioikeuksien tukeminen integroituu osaksi varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen sekä toisen asteen opetuksen opetussuunnitelmia. Osana digioikeuksiaan lasten ja nuorten tulisi perehtyä muun muassa:

- digitaalisiin palveluihin liittyviin eettisiin ja oikeudellisiin kysymyksiin
- digitalisaatioon osana historia- ja yhteiskuntakehitystä
- sisällön tuottamiseen sekä siihen liittyviin vastuukysymyksiin
- kuinka välttyä verkon negatiivisilta puolilta, esimerkiksi nettikiusaamiselta ja seksuaaliselta hyväksikäytöltä digiympäristöissä
- kuinka käyttää järjestelmiä ja palveluita tarkoituksenmukaisesti ja
- kuinka rakentaa kokonaan uusia palveluita itse.

Lasten digioikeuksien toteutuminen tarkoittaa sitä, että he voivat kasvaa täyteen potentiaaliinsa digitaalisten palvelujen käyttäjinä ja sisällöntuottajina. Lapset oppivat ymmärtämään, mistä tietokoneet ja tietoverkot rakentuvat, sekä sen, mitkä ovat niiden yhteydet yhteiskuntaan, valtaan ja politiikkaan. Digioikeuksien toteutuminen tarkoittaa myös, että lapset välttyvät digipalveluihin liittyviltä riskeiltä ja että kun ongelmia tapahtuu, huolehtii yhteiskunta siitä, että oikeat tahot kantavat vastuun asioiden korjaamisesta.

Akateemisissa oppilaitoksissa tulee tehdä monipuolista tutkimusta niin digioikeuksiin kuin digitaitoihin ja ihmisoikeuksia edistävien digitaalisten ratkaisujen ja palveluiden kehittämiseenkin liittyen.

Mihin ongelmiin ehdotus vastaa

Ehdotus vastaa erityisesti ongelmaan: "Kansalaisten digioikeuksien tuntemisen taso on matala." Pitkällä tähtäimellä ehdotus edistää myös sitä, että palvelut olisivat käyttäjälähtöisempiä ja että digioikeudet tunnettaisiin myös yrityksissä.

Nykytilanteen ongelmana on, että lapset eivät osaa käyttää digitaalisia palveluita turvallisesti, eivät tunne oikeuksiaan, eivätkä osaa hyödyntää digitaalisia palveluita täysimääräisesti. Toimenpide-ehdotus tarjoaa lapsille perusosaamisen ja siten mahdollistaa vastuullisemman ja menestyksekkäämmän yhteiskunnan rakentumisen pitkällä aikavälillä. Suunnitelma tukee välillisesti myös vanhempien taitoja ja kasvatustyötä.

Kuinka tähän päästään

Teknologiakasvatus ja digitaaliset oikeudet tulee integroida opettajien ja rehtorien koulutukseen. Aihe tulee huomioida laaja-alaisesti opetussuunnitelmassa ja sopivia opetusmateriaaleja tulee kehittää. Näiden tulee vastata digiajan tarpeita. Osa opetusta on, että lapset voivat oppia luomalla digitaalisia palveluita itse.

Tulee myös varmistaa, että Suomessa on riittävän kattava akateeminen tutkimus aiheeseen liittyen.

Ehdotuksen eteneminen

- Neuvottelukunnan tulee varmistaa, että [tämä] raportti toimitetaan opetus- ja kulttuuriministeriölle ja Opetushallitukselle tiedoksi ja hyödynnettäväksi.
- Ensimmäinen askel olisi keskustella opetuksen kehittämisen asiantuntijoiden kanssa siitä, missä määrin ongelma on jo tunnistettu, mitä asiaan eteen tehdään jo kouluissa ja toisaalta opetuksen kehittämisessä. Asiantuntijoiden avulla voidaan tehdä tarkemman suunnitelman. Keskusteluosapuolina voisivat olla ainakin opetuksen kehittäjät ja lapsi- ja nuorisojärjestöjen edustajat.
- Opetusviranomaisten tulisi perustaa työryhmä, joka tekee ehdotuksen opintosisällöistä ja kuinka sisällöt voidaan saattaa opintosuunnitelmaan ja opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen.
- Viranomaisten tulisi perustaa työryhmä, joka kartoittaa käynnissä olevan akateemisen tutkimuksen resurssit ja pohtii sen kattavuutta suhteessa kansallisiin tarpeisiin.

Mikä organisaatio, henkilö tai rooli olisi luonteva viemään tätä ehdotusta eteenpäin?

Opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, lasten- ja nuorten järjestöt, opettajankoulutuslaitokset, vanhempien etujärjestöt. Lisäksi suunnitelmassa voisi huomioida esimerkiksi yrityskylä- tai nuori yrittäjätoiminnan roolia.

Ehdotukseen liittyvät epävarmuudet /riskit

Tällä hetkellä ei ole tarkkaa tietoa, miten hyvin yllä kuvatut asiat toteutuvat jo nykyisen toiminnan ja opetussuunnitelman kautta.

5.1.5. Kansalaisille ja yrityksille tarkoitetun neuvovan viranomaispisteen perustaminen

Kaikille ilmainen neuvova viranomaispiste. Sen tulee olla helppo löytää ja käyttää. Siksi asiakaspalvelu on monikanavaista eli asiakkaalla on mahdollisuus ottaa yhteyttä monin eri tavoin, esimerkiksi asioida henkilökohtaisesti, puhelimella, chatissa, sähköpostitse. Myös tekoälyä hyödynnetään, esimerkiksi chatbotissa. Jos pisteessä ei suoraan osattaisi vastata asiaan, ainakin osattaisiin neuvoa oikean tahon luokse.

Fyysiset käynti-/palvelupisteet sijaitsevat eri puolilla Suomea, esimerkiksi Digi- ja väestötietoviraston (DVV) palvelupisteiden yhteydessä.

Piste toimisi myös viestijänä eli olisi proaktiivinen ja ennakoiva. Se

- Julkaisisi tietopaketteja ja tarkistuslistoja eri toimijoille esimerkiksi kansalaisille, yrityksille, vanhemmille, työntekijöille, opettajille.
- Julkaisisi kansalaisen digioikeusoppaan.
- Julkaisisi tietoa helposti ymmärrettävää tietoa, esimerkiksi kysymys- ja vastausmateriaalia, lakien tulkintaa, tiedotusmateriaalia.

Neuvontapisteiden materiaalit olisivat kaikkien vapaassa käytössä. Sen verkkosivustolla voisi opiskella ja testata digioikeuksien tuntemusta. Tämä voisi olla osa suomi.fi:tä.

Eri kohderyhmät huomioitaisiin, esimerkiksi lapsille digioikeuksia opetettaisiin digitestin tai -pelin muodossa.

Ehdotuksen eteneminen

Pienin ja ensimmäinen askel olisi ehdottaa ja perustella tarvetta päättäjille.

Idea voisi testata vuoden pilotilla, "hanketoimiston" perustaminen esimerkiksi DVV:n alaisuuteen. Toiminnan käynnistymistä voisi nopeuttaa yhteistyö olemassa olevien järjestötoimijoiden kanssa.

Mikä organisaatio, henkilö tai rooli olisi luonteva viemään tätä ehdotusta eteenpäin?

Vastuuministeriöitä sattaa olla useampi, esim. oikeus-, valtiovarain- sekä työ- ja elinkeinoministeriöt. Toteutus voisi olla virastolla esimerkiksi DVV. Benchmarkia voisi ottaa Etelä-Suomen AVI:n saavutettavuusvalvonnasta, joka palvelee koko maata.

Työkaluja ja kannustimia digioikeuksien edistämiseen

Tavoite

Tiukan sääntelyn rinnalla tavoitteita voidaan edistää myös pehmeämmin keinoin. Tässä kokonaisuudessa ehdotetaan mm. kehitettäväksi tehokkaita formaaleja mittareita, joiden avulla voidaan kehittää yrityksille välineitä, joilla voidaan proaktiivisesti itse tarkastaa omien toimintamallien ja teknisten ratkaisujen ohjeidenmukaisuus, ja joiden pohjalta voidaan kehittää "vastuulliselle digitaaliselle toimijalle" myönnettävä sertifikaatti, jota hyödyntää niin markkinoinnissa kuin laajemmassa julkisuuskuvassa.

Oman palvelun ohjeidenmukaisuuden testauspalvelu helpottaa liiketoiminnan kehittämistä vastuulliselta pohjalta ja vastuulliseen suuntaan. Vastuullisen digitaalisen toimijan sertifikaatti taas toimisi kannustimena. Sertifikaatin omaaminen olisi potentiaalisille asiakkaille vetovoimatekijä ja sen puuttuminen saattaisi herättää epävarmuutta ja aiheellista varovaisuutta. Digitaalisia palveluita käyttävälle kansalaiselle tällainen sertifikaatti tarjoaisi myös käyttökelpoista lisätietoa palveluiden pitkien käyttöehtosopimusten ja tietoturvaselosteiden rinnalle tai vaihtoehdoksi.

5.1.6. Käytettävyyden ja saavutettavuuden kustannusarviointi helpoksi

Saavutettavuus ja käytettävyys voivat olla yrityksen näkökulmasta haastavia hahmottaa. Käytettävyyden tärkeys on laajasti tunnustettu eli huono käytettävyys johtaa siihen, että ei ole asiakkaita eikä niin ollen liiketoimintaa.

Samaa ei voida sanoa saavutettavuudesta. Saavutettavuuteen suhtaudutaan tällä hetkellä epämääräisenä ja vaikeasti hahmotettavana kustannuseränä. Tämä johtaa siihen, että "en ymmärrä, en tee" tai "en hahmota kustannusta, en uskalla investoida".

Tavoite

Hanke auttaa yrityksiä hahmottamaan sitä, millaisia kustannuksia ja hyötyjä saavutettavuuden eri tasoiset toteutukset aiheuttavat.

- Selvitystyö
- Ohjeistusta ja apua
- Kehittämistukea

Tavoitteena on tuottaa apukehikko, jonka avulla saadaan aikaan yrityksille (ja julkiselle puolelle) nopeasti laajeneva ymmärrys miten saavutettavuuteen/käytettävyyteen liittyvä budjetti/kustannuslaskelma saadaan aikaan.

Mikä organisaatio, henkilö tai rooli olisi luonteva viemään tätä ehdotusta eteenpäin?

Sopiva toimija on vielä tunnistamatta. Voisiko tämä kuulua Business Finlandille?

5.1.7. Testauspalvelu ohjeidenmukaisuudelle

Tavoitteena on, että varsinkin pienemmät yritykset ja julkiset organisaatiot saavat varmuutta digipalvelujensa kehittämiseen ja että näin palvelujen laatu kasvaa. Välillisenä tavoitteena on kerätä syötteitä sääntelyn ja sen toimeenpanon kehittämiseen.

Testauspalvelu ratkaisee pienempien yritysten ja julkisten organisaatioiden digikehityksen resurssivajetta sekä sääntelyn että sen toimeenpanon laatu- ja ajantasaisuushaasteita.

5.1.8. Vastuullinen digitaalinen toimija –sertifikaatti

Sertifikaatti perustuu eri tasojen kriteeristöihin, joilla arvioidaan, miten hyvin toimija on sitoutunut mm. saavutettavuuden, käytettävyyden ja oikeusperustaisen palvelun tuottamiselle (mm. yksityisyydensuoja) sekä esim. palvelun käyttäjien tukeen. Määräajoin arvioitava sertifikaatti kannustaa yrityksiä kehittämään palveluita ajan myötä.

Ehdotuksen eteneminen

Laaditaan eri tasojen kriteeristöt, jotka kuvaavat palvelujen saavutettavuutta, käytettävyyttä ja oikeusperustaisuutta. Esimerkiksi miten hyvin yritys ottaa huomioon eri käyttäjäryhmät palvelukehityksessä, miten dataa käytetään ja säilytetään (miten pitkään), mihin dataa käytetään, miten saavutettavuus toteutuu, miten toimija sitoutuu tukemaan käyttäjiä, jne.

Arvioidaan miten yritys täyttää kriteeristön ja sen perusteella myönnetty sertifikaatti kuvaa yrityksen tilannetta palvelun vastuullisen kannalta.

Molempien hankkeiden kohdalla on ensin kartoitettava yritysten kiinnostus niitä kohtaan. Tämän jälkeen tulee pilotoida ensimmäisiä versioita vapaaehtoisilla toimijoilla. Myös rahoitus on selvitettävä sekä varmistettava, ettei kummallakaan toteutuksella ole oikeudellisessa mielessä kilpailua vääristäviä vaikutuksia. Vaikka sertifikaatti onkin vapaaehtoinen, on tärkeää huomioida, ettei sertifiointi muodostu pienille yrityksille hallinnollisesti tai taloudellisesti kohtuuttoman raskaaksi ja ettei se näin asettaisi niitä markkinoilla heikompaan asemaan isompiin toimijoihin nähden.

Viestintä

5.1.9. Digioikeuksien teemavuosi 2022

Digioikeuksista puhutaan jonkin verran, mutta ei tarpeeksi. Tämän vuoksi kansalaisten ja kuluttajien on todella hankala hahmottaa omia digioikeuksiaan. Myös vammaisten henkilöiden oikeuksista digitaalisessa maailmassa tarvitaan laajempaa tietoisuutta, jotta toimijat ymmärtäisivät miksi saavutettavuuden ja esteettömyyden toteuttaminen on oikeuskysymys. Sääntelyn vaikeus ja monitulkintaisuus asettaa haasteita myös yrityksille.

Järjestämällä valtioneuvostovetoinen digioikeuksien teemavuosi pyritään nostamaan esille digioikeudet ja lisäämään tietoisuutta niistä. Teemavuoden toteutuksessa on mukana erilaisia toimijoita. Toteutuksessa panostetaan myös monikanavaiseen viestintään.

Tavoite

Teemavuoden tavoitteena on lisätä keskustelua, tietoisuutta ja ymmärrystä digioikeuksista siten, että julkiseen keskusteluun pääsevät osallistumaan eri osapuolet.

Tavoitteena on auttaa yksityisiä, yrityksiä ja julkishallintoa

- ymmärtämään mitä digioikeudet ovat
- tunnistamaan digioikeustilanteet paremmin
- oppimaan miten digioikeuksia hoidetaan hyvin
- antamaan osaamisen vertaistukea toisilleen
- auttaa viranomaisia tunnistamaan ongelmakohtat

On tärkeää kuulla, mitkä asiat koetaan hankaliksi, minkälaisissa asioissa tarvitaan lisätietoa ja minkälaisia ongelmatilanteet ovat. Samoin on tärkeä kuulla, missä yritykset kaipaisivat tukea. Yritysten tietoisuus omista velvollisuuksistaan, oikeuksistaan ja ratkaistavista ongelmistaan on puutteellinen. Myös julkisen hallinnon toimijoiden osaamisessa ja tietoisuudessa on kehitettävää.

Aiheen sanoittaminen selkokielelle olisi hyödyllistä ja tärkeää. Digisanasto saattaa vaikuttaa hankalalta, mutta siitäkin voidaan tehdä helppoa ja ymmärrettävää. Ihmisten oikeudet digitaalisessa maailmassa on myös nostettava esille julkisessa keskustelussa. Keskustelun ollessa selkeää ja ymmärrettävää alkavat digioikeudet tulla tutuiksi ja kansalaiset alkavat hahmottaa omia oikeuksiaan tai velvollisuuksiaan. Samalla opitaan paremmin kyseenalaistamaan tilanteita, joissa digioikeuksien hoitamisessa on ehkä ollut puutteita. Ihminen, jonka digioikeuksia loukataan, ei voi huomata loukkausta ja hakea apua, jos ei hän tunnista, että kyseessä on digioikeuksien loukkaus.

Aihetta suunniteltaessa kannattaa huomioida EU-tasolla valmisteilla oleva digiperiaatteiden julistus.

Ehdotuksen eteneminen

Digi arkeen -neuvottelukunta vie esityksen eteenpäin valtioneuvostolle.

Teemavuoden suunnitteluun on osallistettava monia tahoja (erilaisia käyttäjiä), jolloin vuodesta saadaan mahdollisimman inklusiivinen. Kaikkien eri sektoreiden on oltava toteutuksessa mukana.

Vuoden tapahtumat suunnittelevia ja toteuttavia osapuolia voi olla valtioneuvoston viestintä, eri ministeriöt, Kuntaliitto, VANE, EsAvi, järjestöt Kansalaisjärjestöjen (mm. nuoriso-, vanhus-, liikunta-, kulttuuri-, sosiaali- ja terveysjärjestöt) sitouttaminen teemavuoteen on tärkeää. Järjestöjen kautta saadaan yhteys ruohonjuuritasolle kansalaisiin. Suunnittelussa ja toteutuksessa olisi hyvä huomioida myös EU:n uusi vammaisstrategia.

Mikä organisaatio, henkilö tai rooli olisi luonteva viemään tätä ehdotusta eteenpäin?

Teemavuoden viestintä on onnistumisen kannalta ydinkysymys. Medioiden (Yle, Mtv, lehdet ymv.) osallistuminen on näkyvyyden kannalta olennaista. Sosiaalisen median kanavat on hyödynnettävä tehokkaasti. On tärkeää saada kansalaiset mukaan kampanjaan (esim. aihetunnisteet ja profiilikuvat, vrt. Suomi100-juhlavuosi). Teemavuoden pitää saada huomiota ja tulla koko kansalle tutuksi. Kaikkien pitää pystyä samaistumaan teemavuoteen ja kokemaan sen omakseen.

Teemavuoden voisi avata kansainvälisenä saavutettavuuspäivänä toukokuussa 2022. Se osuu samaan aikaan kun esteettömyysdirektiivi on Suomessa tulossa kansalliseen lakiin. Tämä olisi siksi hyvä ajankohta lisätä tietoisuutta saavutettavuudesta ja esteettömyydestä digitaalisissa palveluissa. Teemavuoden/kampanjan kummiksi voidaan valita joku ihmisoikeuksissa profiloitunut vaikuttaja, esimerkiksi presidentti Halonen.

Teemavuoden konkreettisina lopputuloksina olisivat ainakin digioikeuksien opas tai muu vastaava julkaisu ja koottu ja käynnistetty digioikeusverkosto/osaamiskeskittymä. Teemavuoden toteutuksella pohjustetaan myös pitkäjänteisempiä toimenpiteitä mm. mahdollisten uusien organisaatioiden perustamisesta tai uusien tehtävien antamisesta jo olemassa oleville organisaatioille.

Toteutukseen sisältyy digioikeuksien tunnettuutta mittaava kysely ennen toteutuksen alkua ja sen jälkeen. Tämä toteutettaisiin mielellään osana jotakin olemassaolevaa kyselyä: esimerkiksi VNK "Kansalaispulssi" ja EK, SY kyselyt.

Ehdotukseen liittyvät epävarmuudet /riskit

Jos kukaan ei ota omistajuutta ehdotus ei toteutu. Resurssit.

Liite 1: Näin raportti tehtiin

Pyöreän pöydän työpajat 19.5. ja 18.6.2021

Perus- ja ihmisoikeuksia digitaalisessa yhteiskunnassa ja palveluissa käsiteltiin kahdessa työpajassa. 19.5.2021 pidettiin laaja pyöreän pöydän työpaja, jonka tavoitteena oli jäsentää ja kiteyttää digioikeuksien keskeisiä ongelmia. Työpajan alustusosaan osallistui noin 100 henkilöä ja työpajatyöskentelyyn noin 70 henkilöä, ministeriöistä, järjestöistä ja yrityksistä.

Toukokuun työpajassa digioikeuksista alustivat

- Europarlamentaarikko Sirpa Pietikäinen, joka on roolissaan aktiivisesti ottanut kantaa digitalisaatioon liittyviin kysymyksiin.
- London School of Economicsin professori Sonia Livingstone. Hän kokosi juuri julkaistun kansainvälisen lapsen oikeuksien sopimuksen yleiskommentin digioikeuksista.
- OP-ryhmän Chief Data Officer ja SVP, Sameli Mäenpää. OP-ryhmä julkaisi juuri kolmannen tietotilinpäätöksensä ja osallistuu Sitran Reilun datatalouden hankkeeseen.

Alustusten jälkeen digioikeuksiin liittyviä ongelmia käsiteltiin kolmesta näkökulmasta:

- Millaisia ongelmia kansalaisten ja yksityisten ihmisten digioikeuksiin liittyy?
- Millaisia haasteita EU:n, valtion tai viranomaisten digioikeuksia käsittelevään toimintaan liittyy?
- Millaisia ongelmia on yritysten toiminnassa liittyen digioikeuksiin?

Työpajassa kiteytetyt keskeiset digioikeuksien ongelmat esiteltynä raportissa.

18.6.2021 järjestettiin työpaja toimenpide-ehdotusten kehittämiseksi. Työpajan lähtökohtana oli 19.5. Pyöreän pöydän työpajassa kiteytetyt digioikeuksiin liittyvät keskeiset ongelmat. Työpajaan osallistui noin 30 henkilöä ministeriöistä, järjestöistä ja yrityksistä. Työpajassa tuotettiin 20 toimenpide-ehdotusta kolmessa pienryhmässä. Näistä toimenpide-ehdotuksista on tähän raporttiin koostettu viisi kokonaisuutta, jotka esitellään digioikeuksiin liittyvien ongelmien jälkeen.

Tilaisuuksia valmistelevaan ihmisoikeustyöryhmään osallistui 12 henkilöä. Työryhmä lisäksi koosti työpajojen tuotoksista yhteenvedot ja tämän raportin. Työpajojen valmistelussa ja fasilitoinnissa ryhmää tukivat Innotiimi Oy ja QPR Software Oy.

Työryhmä

Puheenjohtaja:

Jussi Kivipuro, Suomen UNICEF

Johanna Lindholm Folktinget

Jäsenet:

Eetu Komsu AVI

Marko Latvanen DVV

Viena Rainio AVI

Panu Artemjeff OM

Ilona Salonen SAMS

Marjukka Saarijärvi VM

Nina af Hällström SAMS

Sanna Sinisalo VM

Pirre Laaksonen VM

Pyöreän pöydän työpajaosuuteen 19.5.2021 ilmoittautuneet organisaatiot:

Aluehallintovirasto AVI	Ohjelmisto- ja e-Business ry
Apuomena Ry	OP Palvelut Oy
Avaava Digital Oy	Opetus- ja kulttuuriministeriö
Eläkkeensaajien keskusliitto	Pelastakaa Lapset Ry
Elinkeinoelämän keskusliitto EK	Pohjois-Karjalan maakuntaliitto
Elisa Oyj	Profinder
Espoon kaupunki	Retina Ry
F-Secure Oyj	SAMS - Samarbetsförbundet kring funktionshinder rf
FDUV	Sininauhaliitto
Finanssiala ry	Sitra
Folkhälsan	Sosiaali- ja terveysministeriö
Folktinget	Suomen Kuntaliitto Ry
Gofore Oyj	Suomen Unicef
Helsingin yliopisto	Suomen Yrittäjät
Itä-Suomen yliopisto	Suomi-Seura ry
Kehitysvammaisten Tukiliitto	Tampereen yliopisto
Kehitysvammaliitto ry	Teknologian tutkimuskeskus VTT
Kela	TIEKE Tietoyhteiskunnan kehittämiskeskus ry
Kuluttajaliitto – Konsumentförbundet ry	Tietoniksi Oy
Kuuloliitto	Tietosuojavaltuutetun toimisto
Kuurojen Liitto ry	Ulkoministeriö
Marttaliitto Ry	un/known Oy
Mediakasvatusseura Ry	Valtiovarainministeriö
Mesensei Oy	Vanhustyön keskusliitto
Moniheli ry	Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry
MyData Global ry	Yleisradio
Näkövammaisten liitto ry	
Nordea Oyj	